

Kościół z wizerunkami Matki Bożej Śnieżnej na małopolskiej trasie św. Jakuba Sandomierz–Kraków

Wprowadzenie

Bazylika Najświętszej Maryi Panny Większej (*Santa Maria Maggiore, Santa Maria Majoris, Santa Maria ad Nives, Regina Coeli*) należy do czterech najdosłojniejszych bazylik rzymskich. Od zawsze była poświęcona Matce Bożej. Powstanie tego kościoła wiąże się z legendą o śniegu. Według tej opowieści bardzo możny rzymski patrycjusz Jan i jego małżonka gorąco pragnęli syna. Kiedyś Matka Boża przyśniła się Janowi i poprosiła o wzniesienie kościoła Jej poświęconego, przy czym zaznaczyła, że sama wskaże miejsce budowli. Tej samej nocy podobny sen śnił papież Liberiusz (352–366). Dalej legenda opowiada, że w nocy 4/5 sierpnia na wzgórzu eskwilińskie spadł śnieg. Uznano to za wydarzenie tak cudowne, że Papież postępując na czele uroczystej procesji wyznaczył pierwszy zarys bazyliki na świeżym śniegu. Faktem jest, że Liberiusz pozostawił po sobie pierwszą bazylikę poświęconą Maryi, zaś na pamiątkę tego wydarzenia, dotychczas w czasie nabożeństwa 5 sierpnia (Matki Bożej Śnieżnej), z balkonów sypie się na zgromadzonych płatki białych róż. Od swego budowniczego bazylikę zwano też – liberiańską. Budowlę powiększono za czasów papieża Sykstusa III (432–440) dla uczczenia uchwał soboru efeskiego nadającego Maryi tytuł *Theotokos*.

W bazylice tej umieszczono trzy deseczki ze żłóbka betlejemskiego, stąd nazwa *Santa Maria ad Praesepe* (U żłóbka).

Bazylika posiada dwie cenne relikwie. Jedną z nich są wspomniane deseczki Żłóbka Betlejemskiego zaś drugą dostojna ikona zwana od XIX w. *Salus Populi Romani* (Zbawienie Ludu Rzymskiego),

który to tytuł już w starożytności przysługiwał największym zwycięzcom, rozszerzającym rzymskie terytoria. Maryję w tym obrazie zwano wcześniej Matką Bożą Śnieżną, Matką Bożą Większą, *Regina Coeli*. Dla jasności, w niniejszym tekście stosuje się nazwę *Salus Populi Romani* dla oryginału rzymskiego oraz nazwę Matka Boża Śnieżna dla kopii. Obraz jest ikoną enkaustyczną uznawaną za bizantyjską lub wykonaną przez ikonopisców bizantyjskich na terenie Rzymu (italo-bizantyjską). Zgodnie ze zwyczajem panującym we wczesnym średniowieczu przypisano jej pochodzenie z ręki św. Łukasza.

Problemy z datowaniem

Datowanie obrazu *Salus Populi Romani* obejmuje bardzo szeroki okres czasu. Jak twierdzi znawca tej tematyki Gerhard Wolf różni autorzy często apodyktycznie i autorytatywnie podają datę jej powstania od V do XIII w.¹

Razem z ikoną Chrystusa *Acheiropoity* czczoną w *Santa Scala* (w sąsiedztwie bazyliki św. Jana na Lateranie) ikona *Salus Populi Romani* stanowiła palladium Rzymu. Ikona z Santa Maria Maggiore wspomniana jest we wczesnych legendach i w literaturze od VI w. Podkreślano rolę ikony z Santa Maria Maggiore m.in. w ratowaniu mieszkańców przed zarazą za panowania papieża Grzegorza Wielkiego (590–604). Wówczas niesiono ją wokół miasta. Gdy procesja przekraczała most na Tybrze, niektórzy słyszeli głosy aniołów śpiewających słowa „Regina Coeli” (Królowa Niebios) i odtąd ten tytuł odnoszono do ikony *Salus Populi Romani*².

We freskach z rzymskiego kościoła Santa Maria Antiqua (VII w.) występuje ten sam motyw skrzyżowanych rąk Maryi oraz prawie identyczne ustawienie postaci Chrystusa i Jego Matki. Freski te uznano za wyobrażenie wotywno, skopiowane z ikony *Salus Populi Romani*, co potwierdzałoby tezę o starszym pochodzeniu ikony³. Wolf G. uznaje tę ikonę za przedstawicielkę grupy rzymskich ikon, pochodzących z końca VI lub początku VII w.⁴

¹ G. Wolf, *Icons and sites, Cult images Virgin in mediaeval Rome*, [w:] M. Vasillaki, *Perceptions of the Theotokos in Byzantium*, Ashgate, 2005, s. 23–49.

² H. Belting, *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*, London 1994.

³ W. de Grüneisen, *Sainte-Marie-Antique*, Rome 1911; G. Wolf, *Icons and sites...*, *op. cit.*, s. 32.

⁴ G. Wolf, *Icons and sites...*, *op. cit.*, s. 32–33.

Żłóbek nie był jedyną relikwią przechowywaną w bazylice Santa Maria Maggiore, musiało w niej być czczone przynajmniej jedno wyobrażenie Maryi. Potwierdzeniem tego są kolejne fakty. M.in. papież Sergiusz I (687–701) wprowadził lub zinstytucjonalizował procesje na cztery święta maryjne (Oczyszczenie – Gromniczna, Zwiastowanie, Narodzenie Chrystusa i Zaśnięcie Maryi). Rzymianie zbierali się przy kościele San Adriano (przy Forum Romanum) i przechodzili do Santa Maria Maggiore. W święto Zwiastowania ikony maryjne z Santa Maria Maggiore i Santa Maria Nuova witały ikonę Chrystusa z Lateranu przed swymi siedzibami lub jej towarzyszyły w procesji przez miasto⁵.

Opis ikony rzymskiej

Na rzymskiej ikonie *Salus Populi Romani* postać Maryi jest umieszczona frontalnie, hieratycznie. Na skrzyżowanych rękach trzyma Dzieciątka. Twarz Maryi poważna. Silnie zaznaczone powiększone oczy, dość duży i lekko zakrzywiony nos. Maryja patrzy przed siebie, na widza, natomiast Dzieciątko patrzy na Matkę. Chrystus siedzi na lewym Jej przedramieniu. Maryja ubrana jest w ciemnobłękitny maforion, rozjaśniony w części spodniej i purpurową suknią. Na maforionie Maryi umieszczono złoty krzyż na czole, a na prawym ramieniu prawie niewidoczną obecnie złotą gwiazdę. Suknia ma bogato zdobiony złotem rękaw, zaś maforion delikatny złoty obrys brzegu. Dzieciątko prawym ramieniem przyciska księgę, której róg podtrzymuje prawą dłoń, lewą ręką błogosławi trzymając wyciągnięte palce wskazujące i środkowy oraz złączone i zwinięte pozostałe palce. Ręce Maryi są ugięte w łokciach, ze skrzyżowanymi dłońmi (prawa przykrywa lewą). Prawa dłoń Maryi powtarza gest, błogosławiącej prawej dłoni Chrystusa lecz skierowana jest raczej do dołu. Jej palce są wydłużone i smukłe. Palec wskazujący i środkowy są lekko rozchylone, skierowane do dołu. Palec środkowy ozdobiony jest pierścieniem. Na kciuku lewej dłoni zawieszona jest chusteczka, malowana białą farbą z jasnoniebieskimi i złotymi zdobieniami. Znaczna część chusteczki przykryta jest lewą dłonią o podkurczonych palcach, tylko jej ozdobne końce spływają poniżej dłoni. Chrystus ubrany jest w chiton purpurowy, bardzo bogato rozjaśniony naniesionymi złotymi liniami (tzw. asystki). Na nogach ma sandały. Nimby nad głowami Maryi i Chrystusa wykonane z ciemnego złota i są prawie czerwone.

⁵ Ordo of Albinus, Wyd. [w:] Liber Censuum, II Paris, 1910; G. Wolf, *Icons and sites*, op. cit., s. 33.

Tło ikony jest złote, obramowane motywem rombowym. Jakkolwiek motyw rombów Wulff i Alpatow⁶ wiąże się z okresem macedońskiego renesansu (na przykładzie ikony św. Pantalejmona – IX w.) to Gerhard Wolf⁷ skłonny jest raczej uznać go za motyw popularny w antyku. Również krakelury wskazują na późnoantyczny charakter ikony.

Elementy ikonograficzne charakteryzujące rzymski obraz *Salus Populi Romani* to:

- skrzyżowane dłonie Maryi;
- chusteczka na kciuku;
- pierścień;
- krzyż na czole;
- gwiazda na ramieniu.

Przedstawienia Matki Bożej z chusteczką

Chusteczka – *mappa*, *mappula*, *encheirion* występuje w Rzymie a potem w Konstantynopolu jako element stroju męskiego i kobiecego. Początkowo służy jako kawałek tkaniny do celów praktycznych, np. ocierania łez, potu itp. Bogato zdobiona i przeciągnięta przez kciuk staje się elementem stroju ludzi wysoko urodzonych na oficjalnych uroczystościach. Cesarz otwierał igrzyska rzucając *mappę* na arenę. Na Wschodzie zwana jest *encheirionem*, występuje w podobnych sytuacjach – np. trzyma ją w ręku jedna z dam, towarzyszących cesarzowej Teodorze na mozaice (VI w.) w San Vitale w Rawennie⁸. Przedstawienie chusteczki na ikonach Matki Bożej szeroko omówił ks. Stanisław Kobielus⁹.

W przedstawieniach maryjnych można wyróżnić kilka typów zastosowań chusteczki. Występuje ona na wyobrażeniach Maryi-Orantki, w scenie Ukrzyżowania, oraz w scenie przedstawiającej Maryję z Dzieciątkiem w postawie stojącej lub na tronie (Kiriotissa).

Maryja Orantka – („Oto ja służebnica Pańska” – Łk, 1, 38) z rękami wzniesionymi, przedstawiona jest w pełnej postaci, z chusteczką zawieszoną u pasa, np. w znanym przedstawieniu – Mur Niezwyciężony

⁶ O. Wulff i M. Alpatoff, *Denkmaler der Ikonenmalerei In kunstgeschichtlicher Folge*, Hellerau bei Dresden, 1925.

⁷ G. Wolf, *Icons and sites...*, op. cit., s. 23–49.

⁸ J. Lowden, *Early Chrystian and Byzantine Art.*, ed. Phaidon, 1997, fot. 81.

⁹ S. Kobielus, *Matka Boża z chusteczką encheirionem*, „Series Byzantina”, Warszawa 2007, s. 32–38.

w Kijowie w katedrze św. Zofii (XI w.)¹⁰; Maryja Orantka w absydzie kościoła Hagia Sophia w Tesalonikach z IX–XI w.¹¹

W scenie Ukrzyżowania obok Krzyża Zbawiciela stoją Maryja i św. Jan. Maryja trzyma chusteczkę przedstawioną symbolicznie jako pasek, np. na ikonie Ukrzyżowania (VIII w.) z klasztoru św. Katarzyny na Synaju¹²; w innych chusteczka jest zwinięta, np. na mozaice z XI–XII w. w scenie Ukrzyżowania w Daphni¹³.

W greckim klasztorze Rawenion Dropolis na fresku z końca XVI w. przedstawiającym *Anapeson* (tzw. ikona Niedriemajuszczije Oko, Chrystusa jako śpiącego młodzieńca), umieszczono Matkę Bożą ze zwiniętym *encheirionem* w lewej ręce¹⁴.

Maryja z Dzieciątkiem i chusteczką przedstawiona jest np. na fresku z Faras z XI w. Na tym malowidle Matka Boża błogosławi Martę, kobietę o wielkim znaczeniu dla współczesnych – zwaną matką królów. Marta ma na kciuku zawieszoną identyczną chusteczkę jak Maryja¹⁵. Podobną scenę przedstawiono na pochodzącej z IX w. plakietce z kości słoniowej, w której Maryja koronuje bizantyjskiego cesarza Leona IV¹⁶. W przedstawionych powyżej przykładach Maryja pełni rolę protektorki królów.

Najwcześniejsze przedstawienie tronującej Maryi z Chrystusem na kolanach w otoczeniu świętych, znajduje się na fresku przy grobie wdowy Turtura w katakumbach Komodilli. Fresk ten datowany jest na rok 530, przedstawia scenę identyczną jak na słynnej ikonie z VI w. z klasztoru św. Katarzyny na Synaju, przedstawiającej Matkę Bożą z Chrystusem na kolanach w otoczeniu świętych. Przy grobie wdowy Turtury, Matka Boża w lewej ręce trzyma chusteczkę, jest w otoczeniu rzymskich świętych Feliksa i Adaukta. Poniżej świętych postaci przedstawiono wdowę Torturę, którą bierze w opiekę jeden ze świętych (kładąc jej rękę na ramieniu)¹⁷. W Hagia Sophia w Konstantynopolu Maryja kilkakrotnie występuje na tronie z Chrystusem

¹⁰ M. Vassilaki, *Perceptions of the Theotokos in Byzantium*, op. cit., s. 101.

¹¹ E. Kourkoutidou-Nikolaidou, A. Torta, *Wandering In Byzantine Thessaloniki*, ed. Kapon, 1997, s. 197–214.

¹² *Sinai, Treasures of the Monastery of Saint Catherine*, ed. Ekdotide Athennon S.A., Athene 1990.

¹³ P. Lazarides, *The monastery of Daphni*, Ateny 1957.

¹⁴ G. K. Giakoumis, *H Iera Moni Rawenion Dropolis*, Ateny 1995.

¹⁵ T. Głogowski, *Mówią wieki*, 1988, 10, s. 6–9.

¹⁶ M. Vassilaki, *Mather of God. Representation of the Virgin in Byzantine Art*, Skira ed., Milan 2000, s. 167–175.

¹⁷ *Ibidem*, s. 254.

na rękach oraz z chusteczką na kciuku lewej ręki. Np. w westybulu mozaika przedstawia Maryję z Chrystusem w otoczeniu cesarzy Konstantyna i Justyniana¹⁸; podobnie na innej mozaice (1122–34 r.) Maryja z chusteczką na kciuku występuje w towarzystwie cesarza Jana Komnenosa i cesarzowej Ireny z chusteczką na kciuku¹⁹. W obu przedstawieniach podkreślono zwierzchnictwo Maryi w odniesieniu do panujących.

Jednym z najstarszych przedstawień Maryi z chusteczką jest jej enkaustyczny fresk w koptyjskim klasztorze Maryi Panny (zwany Syryjskim) w Wadi Natrum. W tym koptyjskim dziele przedstawiono Maryję na tronie, karmiącą Chrystusa (Galaktotrophousa). Lewą ręką podaje Dzieciątku pierś, zaś w prawej podtrzymującej go, ma przez kciuk przeciągniętą chusteczkę. Wiek malowidła datuje się na okres przed wkroczeniem islamistów do Egiptu (641 r.)²⁰.

Przyjmując rzymskie pochodzenie chusteczki powinna być uznana za mappę (mappule), ozdobną chusteczkę noszoną przez dostojników – cesarzy, patrycjuszy i dostojne damy w czasie oficjalnych uroczystości. Cesarz rzucając mappę na arenę otwierał igrzyska. Ciekawe, że w przytoczonych powyżej przykładach chusteczka na palcu towarzyszy Matce Bożej w przypadkach, gdy pełni ona rolę władczyni – siedzi na tronie, jest w otoczeniu aniołów lub świętych, błogosławi osoby lub wręcz koronuje np. cesarza Leona IV, przyjmuje hołd papieża Pachalisa (Rzym Santa Maria in Domnica), wspiera biskupa Marianosa (Faras), czy też udziela wsparcia wdowie Turturze. Natomiast, w polskiej tradycji utarło się tłumaczenie, że chusteczka służy do ocierania łez grzesznikom. Czasami w rękę Maryi malarz wkłada zwiniętą chusteczkę tworzącą nad dłonią niewielki pakunek. Według ludowych przekazów, podaje się wówczas wersję, że jest to tzw. „sysak” (kawałek cukru owijany w płatek tkaniny i podawany dzieciom w celu zaspokojenia głodu).

Pierścień senatorski Maryi

Pierścień senatorów rzymskich umieszczono na palcu środkowym prawej ręki. Wraz z mappą podkreśla wysoką pozycję Maryi. Podobny pierścień przedstawiono na palcu niewiasty towarzyszącej Chrystu-

¹⁸ *Ibidem*, s. 108.

¹⁹ *Ibidem*, s. 114.

²⁰ E. S. Bolman, *The enigmatic Coptic Galaktropousa and the cult of the Virgin in Egypt*, [w:] M. Vassilaki, *Mather of God...*, *op. cit.*, s. 13–22.

sowi i Maryi w scenie Pokłonu Magów na mozaice z V w. nad łukiem triumfalnym w bazylice Santa Maria Maggiore²¹.

Krzyż na maforionie Maryi

Kształt krzyża na maforionie przypomina wczesne krzyże bizantyjskie o wydłużonym dolnym ramieniu i rozszerzonych końcach wszystkich ramion. Graficzny rozwój wczesnych form krzyża przedstawiono np. na ekspozycji w Muzeum Sztuki Bizantyjskiej w Tessalonikach. Jego formy z V i VI w. przypominają kształtem krzyż umieszczony na czole Maryi, np. na Tronie Chwały na kopule baptysterium arian w Rawennie (2 poł. V w.), w scenie Chrztu Chrystusa na sklepieniu baptysterium Ortodoksów w Rawennie (poł. V w.)²².

Gwiazda na ramieniu Maryi

Rola gwiazdy została szeroko omówiona w pracach poświęconych ikonom. Zwykle i bardzo często przedstawiane są na obu ramionach i na czole Maryi. Oznaczają Jej dziewictwo przed, w trakcie i po narodzeniu Chrystusa. Nawiązują też do gwiazdy betlejemskiej prowadzącej magów do stajenki.

Palce prawej dłoni

Do bogatej symboliki obrazu *Salus Populi Romani* należą również dwa palce Maryi ułożone w kształt litery V. Gdyby obraz powstał w Rzymie można je tłumaczyć jako skrót od Virgo (Dziewica). Ciekawe tłumaczenie autor usłyszał w Etiopii od jednego z malarzy ikon. Twierdził on, że oznaczają one podwójne narodzenie Chrystusa (dosłownie – raz z Ojca bez matki i drugi raz z Matki bez ojca). Jest to zadziwiająco zbieżne z faktem rozbudowy bazyliki Santa Maria Maggiore przez papieża Sykstusa III (432–440) w celu uczczenia Maryi po soborze efeskim rozstrzygającym kwestie chrystologiczne. Czy powstała wtedy nie tylko budowla ale i obraz? Czy obraz jest współczesny bazylice wybudowanej przez papieża Sykstusa III?

²¹ M. Vassilaki, *Mather of God...*, op. cit., s. 10–11.

²² B. Filarska, *Archeologia Chrześcijańska*, Warszawa 1999, Pl 15 i 16.

Historia rozwoju kultu ikony z Santa Maria Maggiore

Wg tradycji przechowywanej w Welehradzie – na ołtarzu przed obrazem *Salus Populi Romani* w roku 868 papież Hadrian II (867–872) położył księgi liturgiczne tłumaczone na język słowiański przez św. Cyryla i Metodego. Tu wyraził zgodę na liturgię w języku słowiańskim i oddał tym samym nowe kraje pod opiekę Maryi²³. W bazylice Welehradzkiej Maryja przedstawiona jest na obrazie będącym kopią *Salus Populi Romani* i zwana jest Matką Jedności Chrześcijan.

Bitwa pod Lepanto, to wielki punkt zwrotny w historii obrazu Matki Bożej Śnieżnej. W XVI w., po zdobyciu Konstantynopola Turcy kontynuowali ekspansję w krajach chrześcijańskich. Zdobyli Rodos i Bałkany, atakowali Węgry, Styrię, Maltę i Polskę. Zachód znalazł się w wielkim niebezpieczeństwie. Papież Pius V (1566–1572) poczynił wysiłki zorganizowania oporu. Udało się zgromadzić przymierze nazwane świętą Ligą a obejmujące Hiszpanię, Wenecję i państwo papieskie. Gdy potężna flota Turków otomańskich zagroziła Rzymowi i państwu zachodniej Europy, na jej drodze w zatoce Lepanto stanęły okręty Świętej Ligi. Papież wezwał do powszechnych modłów, szczególnie do modlitwy różańcowej. W Rzymie urządzano wielkie procesje różańcowe, które ogniskowały się przy bazylice Santa Maria Maggiore, wokół obrazu Matki Bożej Śnieżnej. Obraz obnoszono w ulicznych procesjach 7 października 1571 r. Żołnierzy przed bitwą przygotowywali dominikanie, rozdawano im różańce i nalegano na ich odmawianie. Hasłem walczących stało się zawołanie – *Salve Regina SS Rosario*. W dniu 7 października 1571 r. w zatoce Lepanto flota chrześcijańska rozbiła przeważające siły tureckie. Zwycięstwo przypisano Maryi w obrazie z Santa Maria Maggiore. Po tym wydarzeniu papież Pius V poświęcił dzień 7 października Matce Bożej Zwycięskiej, zaś jego następcą Grzegorz XIII (1572-1585), Matce Bożej Różańcowej²⁴.

Przez wieki utrzymywał się zakaz kopiowania obrazu. Dopiero generał zakonu jezuitów św. Franciszek Borgiasz w roku 1566, za wstawiennictwem św. Karola Boromeusza uzyskał zgodę od papieża Piusa V na wykonanie kopii²⁵ (podobno pięciu), które z jezuitami powędrowały po świecie.

²³ M. Pojsl, V. Hyhlik, *Velehrad. Bazylika Nanebevzeti Panny Marie a sv. Cyrila a Metodeje*, Stary Velehrad 1997.

²⁴ B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. 5, Lublin 1984, s. 172–173.

²⁵ K. M. Żukiewicz, *Cudowny obraz Matki Boskiej Różańcowej w kościele krakowskich oo. Dominikanów*, Kraków 1921, s. 26–27; M. Kornecki, *Matka Boska Polska. Adaptacja i rozpowszechnienie typu ikonograficznego obrazu Matki Bożej Śnieżnej od XVI do XVIII w.*, [w:] T. Chrzanowski, *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, Cz. III.

Jedną z kopii „ofiarował jezuitom w Krakowie w kościele św. Piotra, gdzie się dotąd znajduje; ale nie zawsze był należycie szanowany. Sam widziałem, jak stolarz ugodzony przez miejscowego księdza prepozyta, chcąc obraz umieścić w ramach od innego obrazu, urznął go piłką od dołu, bo był za długi do tych ram”²⁶.

Informacje o Borgiaszowym pochodzeniu umieszczono np. na metalowej tablicy pod kopią obrazu Matki Bożej Śnieżnej, znajdującą się w farze w Kazimierzu Dolnym (inf. autora).

W roku 1584 inna kopia, łączona wg tradycji z darem św. Franciszka Borgiasza trafiła do dominikanów w Jarosławiu i następnie, w tym samym roku za sprawą biskupa Jana Dymitra Solikowskiego, została przeniesiona do Lwowa. Zwana tu była obrazem Matki Bożej Pocieszenia. Po wojnie kolejny raz przeniesiona została do Wrocławia do kościoła św. Klemensa Dworzaka we Wrocławiu. We Lwowie przed tym obrazem nuncjusz papieski Piotr Vidoni w obecności króla Jana Kazimierza do litanii loretańskiej dodał wezwanie *Regina Poloniae ora pro nobis*²⁷.

Jedna z kopii obdarzona odpustami przez papieża Klemensa VIII (1592–1605) została przez bpa Bernarda Maciejowskiego przywieziona z Rzymu do Łucka w 1598 r. Obraz szybko zasłynął cudami i już w 1631 r. naliczono przy nim 1300 wotów. Niestety zaginął w pożarze w 1925 r.²⁸

Kolejna kopia została ofiarowana przez jezuitów do kościoła dominikańskiego w Krakowie w 1600 r. Podobno ten obraz znajdował się w kolegium jezuickim w Rzymie a nawet w celi św. Stanisława Kostki. Ten obraz związane ze zwycięstwem pod Chocimiem. W 1620 r. zmarł Chodkiewicz, obrońca kresów wschodnich. Rok później ruszyła 400 tys. armia turecka i wkroczyła w granice Rzeczypospolitej. Naprzeciw stanęło tylko 75 tys. żołnierzy. Powtórzyła się dramaturgia spod Lepanto. W całym kraju trwały modlitwy. W dniu bitwy 3 października 1621 roku w Krakowie, postępując za obrazem Matki Bożej od dominikanów szła wielka procesja, odmawiająca różaniec. Niespodziewaną prośbę Turków o pokój na korzystnych dla Polski warunkach przypisywano wstawiennictwu MB w tym obrazie²⁹.

²⁶ W. Smoczyński, *Rzym jego kościoły i pomniki*, 1902, wyd. III, s. 138.

²⁷ A. Friedrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. II, 1904, s. 243–246; M. Kornecki, *Matka Boska Polska...*, op. cit.; T. Kukiz, *Madonny kresowe i inne obrazy sakralne z Kresów w archidiecezji wrocławskiej i diecezji legnickiej*, Warszawa 1999, s. 22–33; *Z dawna Polski Tyś Królową*, 1999, wyd. V, Szymanów, 142–147.

²⁸ A. Friedrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. IV, 1911, s. 326–333; *Z dawna Polski Tyś Królową*, op. cit., s. 55–57.

²⁹ A. Friedrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. II, 1904, s. 119–124; *Z dawna Polski Tyś Królową*, op. cit., s. 169–171.

W Polsce znajduje się ponad 300 obrazów Matki Bożej Śnieżnej czczonych jako cudowne lub łaskami słynące. Spośród nich kilka pochodzi z końca XVI w. 14 szczyli się pochodzeniem rzymskim. Większości obrazów przypisuje się pochodzenie z 1 poł. XVII w. Decydującym czynnikiem musiał być wstrząs wywołany zagrożeniem i następnie zwycięstwem chocimskim (inf. własna).

Udział w rozwoju kultu MB Śnieżnej mieli przede wszystkim jezuita i dominikanie, ale obrazy tego typu spotyka się w kościołach pod opieką innych zakonów – franciszkanów, kanoników regularnych i karmelitów³⁰ oraz oczywiście w wielu kościołach parafialnych.

Małopolska Droga św. Jakuba

Trasa Małopolskiej Drogi św. Jakuba przebiega przez następujące miejscowości: Sandomierz (MB Różańcowa), Koprzywnica (MB Koprzywnicka), Sulisławice (MB – *Misericordia Domini*), Bukowa, Wiśniowa, Sztombergi, Czernica, Kurozwęki (MB Śnieżna), Kotuszów (MB Kotuszowska), Szydłów, Stary Solec, Kargów, Szczaworyż (MB Szczaworyska), Wiślica (MB Łokietkowa), Probołowice (MB Śnieżna), Koryto, Kobylniki, Skalbmierz (MB Śnieżna), Pałecznicza (MB), Zielonice (MB Śnieżna), Łętkowice, Piotrkowice Wielkie, Niegardów (MB Śnieżna), Skrzyszowice, Szczepanowice, Polanowice, Wolę Więclawską, Więclawice Stare (MB Śnieżna), Książniczki, Bosutów, Sudół, Prądnik Czerwony do Krakowa (MB Śnieżna jest w kościołach – dominikanów, dominikanek na Gródku, obraz i fresk w katedrze wawelskiej, u bonifratrów, u św. Piotra i Pawła, w kościele Bożego Miłosierdzia)³¹.

Poniżej przedstawiono skrócony opis kościołów na Małopolskiej Drodze św. Jakuba od Sandomierza do Krakowa, w których znaleziono wizerunki Matki Bożej Śnieżnej oraz informacje na temat samych wizerunków.

³⁰ M. Kornecki, *Matka Boska Polska...*, op. cit.

³¹ I. Hodorowicz, F. Mróz, *Małopolska Droga św. Jakuba*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Starszego Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 70–93.

Kurozwęki

Miejscowość wspominana już w 1174 r. Należała do Kurozwęckich herbu Róża lub Poraj. Dobiesław z Kurozwęk nie dopuścił do małżeństwa Jadwigi z Wilhelmem. Parafia została erygowana w XIV w. W 1487 r. Piotr z Kurozwęk ufundował kościół pw. Wniebowzięcia NPM i probostwo zostało oddane kanonikom regularnym. Kiedy w poł. XVI w. majątek przeszedł w ręce Lanckorońskich, ci zrabowali klasztor a zakonników wypędzili. Po wygranym procesie kanonicy regularni powrócili dopiero w 1594 r. W XVII w. Kurozwęki przeszły w ręce Męcińskich. W ołtarzu głównym z pocz. XVII w. obraz Matki Bożej Śnieżnej jest w stylu barokowym, w srebrnej sukience i koronach z 1684 r. Już w 1791 r. notowano doznawane przed nim łaski³².

Probołowice

Wieś znana i wymieniana już w 1224 roku. Pierwsza wzmianka o proboszczu z Probołowic – Wiesławie pochodzi z 1326 r. Długosz wspomina, że w Probołowicach stał kościół drewniany pod wezwaniem św. Jakuba Większego Apostoła. Drugi pod tym samym wezwaniem został wzniesiony ok. 1500 r. i w 1502 r. poświęcony przez sufragana krakowskiego biskupa Mariana Laodycejskiego. W czasie wizytacji biskupiej w 1664 r., biskup Mikołaj Oborski zastał kościół sprofanowany przez arian. Obecny kościół pod tym samym wezwaniem, drewniany, jednonawowy z 1759 r. ufundował ksiądz Jacek Kowalski. Nawa wraz ze skarbczykiem i zakrystią tworzą kształt krzyża. W ołtarzu bocznym rokokowym znajduje się obraz Matki Bożej Śnieżnej z XVII w., w sukienkach metalowych, rokokowych. Sukienki są złożone z wybitym motywem kwiatowym, tam gdzie spod maforionu ukazuje się suknia Maryi srebrzone. Ustawienie głów Maryi i Chrystusa, układ rąk i dłoni wiernie powtarzają gesty z obrazu Santa Maria Maggiore. Prawa dłoń Chrystusa błogosławi, lewą podtrzymuje księgę. Ręce Maryi skrzyżowane, dwa palce prawej ręki wysunięte do dołu, rozchylone w kształcie litery V. Lewa ręka Maryi częściowo schowana pod prawą, która trzyma chusteczkę, odtworzoną w metalu na sukni. Na ramieniu Maryi w metalowym maforionie odtworzono gwiazdę. Malarz starał się wiernie powtórzyć wzór rzymski, odtworzył nawet lok pośrodku czoła Chrystusa. Głowy Chrystusa i Maryi są ozdobione koronami otwartymi. Koro-

³² J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w stopnickiem*, Marjówka 1929, s. 125–143; W. Zaleski, opracowanie M. i J. Łempiccy, *Sanktuarium Polskie*, Warszawa 1988, s. 351.

na Maryi z elementami roślinnymi, korona Chrystusa zakończona jest krzyżem. Na szyi Maryi sznury koralu. Dookoła głowy Maryi i Chrystusa rozmieszczono 12 złotych gwiazd. Na zasuwie obrazu znajduje się św. Joachim. Po obu stronach tego ołtarza bocznego stoją barokowe figury św. Jana Kantego i św. Kazimierza. Dawny kult Matki Bożej potwierdzony jest wotami od końca XVII w. W innym ołtarzu bocznym znajduje się obraz św. Jakuba z XVII w. w sukience drewnianej³³.

Skalbmierz

Nazwa pochodzi prawdopodobnie od znanego rodu Skalbimirów, z których jeden był wymieniany jako hetman króla Bolesława Krzywoustego. Kolegiata wymieniana jest już w 1217 r. a w 1235 r. Konrad Mazowiecki otoczył ją murem obronnym. W poł. XV w. zbudowano nowy, gotycki kościół pw. św. Jana Chrzciciela, na miejscu zniszczonego przez upływ czasu. Nowy kościół wzniesiono z cegieł i ciosanych kamieni. Przebudowany został w XVII w. W prawym ołtarzu bocznym z XVIII w. znajduje się obraz Matki Bożej Śnieżnej z XVII w., w barokowej, metalowej sukience z końca XVIII w. Poza sukienką widoczne są jedynie twarze, dłonie i stopy Chrystusa. Układ twarzy, rąk i dłoni, powtarza schemat ikonograficzny *Salus Populi Romani*. Twarz Maryi jest znacznie większa niż Chrystusa. Twarz Chrystusa dziecięca, bez postarzenia i bez powiększania czoła typowego dla ikon. Palce prawej ręki Maryi są bardziej skupione niż zwykle malowane na obrazie *Salus Populi Romani*. Suknie metalowe, złożone z bogatym ornamentem kwiatowym. Na głowach ażurowe, otwarte korony, ich rozcięcia wypełnione są purpurą. Tło obrazu wypełnione jest srebrną blachą z bogatą, złotą, ornamentacją kwiatową. Nałożona, bogato rzeźbiona rama w górnej części obrazu schodkowo powiększa przestrzeń, tak by zmieścić koronę Maryi. Wokół ramy rozwieszono wota. Na zasuwie umieszczono obraz MB Różańcowej. W XVIII i XIX w. pisano o znajdującym się tu cudownym obrazie³⁴.

³³ W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 125; I. Hodorowicz, F. Mróz, *Małopolska Droga św. Jakuba*, op. cit., s. 79–83; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskim, skalbmierskim i wiślickim*, Marjówka 1927, s. 224–234.

³⁴ W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 128; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskim, skalbmierskim i wiślickim*, Marjówka 1927, s. 381–407.

Zielenice

Parafia istnieje od XIII w. W XIV–XV w. posiadała drewniany kościół. Obecny kościół jest murowany, jednonawowy, pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i pochodzi z XVII w.

Około roku 1610 ksiądz Tarnowski, kanonik krakowski, ofiarował ówczesnemu plebanowi Zielenic obraz Matki Bożej Śnieżnej³⁵. Podobną wersję pochodzenia obrazu podaje Zaleski³⁶. Według niego został on przekazany do Zielenic w 1613 r. z nowicjatu jezuitów w Krakowie (wieś należała do domu nowicjackiego OO. jezuitów w Krakowie od 1625 r. do zniesienia zakonu w 1773 r.).

Obraz szybko zasłynął cudami. Już w roku 1653 biskup Piotr Dębicki wysłał do Zielenic komisję w celu zbadania niezwykłych zdarzeń towarzyszących obrazowi Matki Bożej. Po zapoznaniu się z wynikami prac komisji wydał dekret (13 maja 1654 r.) o cudowności obrazu.

Kasztelan sanocki Franciszek Szembek, w podziękowaniu za cudowne uzdrowienie wybudował nowy kościół murowany. Poświęcenia kościoła dokonał jego syn bp krakowski Michał Szembek w 1691 r. W latach 1979–2007 sanktuarium było pod zarządem orionistów. W sierpniu 2007 r. orioniści wycofali się z placówki w Zielenicach i od tego momentu kościołem opiekują się księża diecezjalni.

Słynący łaskami obraz znajduje się w barokowym ołtarzu głównym. Początkowo obraz był ozdobiony metalową sukienką, wykonaną przez złotnika krakowskiego Szymona Zmyślnego w 1676 r. Doznawane łaski spisane są w księdze cudów od 1659 r. Już w 1664 r. notowano cenne złote i srebrne wota. Skarby częściowo oddano na potrzeby powstania kościuszkowskiego, pozostałą część skonfiskowali Austriacy. Stefan kardynał Wyszyński nazywał ten obraz *Salus Populi Polonici*. Koronacji obrazu dokonał Jan Paweł II w Częstochowie 19 czerwca 1983 r.³⁷

Obecnie zdjęto sukienki i ukazano piękno obrazu. Odwieczny temat *Salus Populi Romani* wyrażany został środkami typowymi dla epoki baroku. Układ postaci podobny jak na obrazie *Salus Populi Romani*. Jednak twarze Maryi i Chrystusa są jasne i o delikatnych rysach. Małe, zaciśnięte usta. Podbródek niewielki. Szyja smukła, krągła bar-

³⁵ A. Friedrich, op. cit., 1908, t. III, s. 333–337.

³⁶ W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 134.

³⁷ Z. Boczkowska (oprac.), *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Katalog powiatu miechowskiego wykonany w latach 1948–1950*, s. 55–56; A. Friedrich, op. cit., 1908, t. III, s. 333–337; I. Hodorowicz, F. Mróz, *Małopolska Droga św. Jakuba*, op. cit., s. 79–83; W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 134; *Z dawna Polski...*, op. cit., s. 438–440.

dzo nieznacznie wypełniona. Oczy wyraźnie podkreślone z zaznaczonymi powiekami górnymi. Maryja patrzy na wprost jakby na widza, zaś Chrystus spojrzeniem zwraca się ku Matce. Nos Maryi jest zmniejszony i prosty, co odróżnia jego kształt od kształtu malowanego na pierwotnym rzymskim. Twarz Chrystusa przedstawiono jako twarz Dziecka, bez powiększania czoła właściwego ikonom. Czoło Chrystusa jest mniejsze niż na ikonie *Salus Populi Romani*. Pośrodku czoła lok. Włosy Chrystusa jasnobrazowe, lokami spływają na całą szyję. Ucho Dzieciątka jest odsłonięte. Prawa rączka Chrystusa jest krągła z zaznaczonym wałeczkiem jak u dziecka. Błogosławi wyciągniętymi palcami wskazującym i środkowym prawej ręki. Lewą przytrzymuje księgę, którą przyciska do piersi. Nogi Dzieciątka są w jasnoblękitnych sandałach. Nogi te są skrzyżowane w kolanach. Ręce Maryi są skrzyżowane (prawa na lewej), palce prawej dłoni są wyciągnięte ku dołowi, lekko ugięte w stawach w kształcie łamanej litery V. Palce stanowią mniej niż połowę całej dłoni (nie są tak długie jak na ikonach). Na palcu środkowym brak jest pierścienia. Dzieciątko siedzi na lewym przedramieniu. Na kciuku lewej dłoni zawieszona jest biała chusteczka, na której zaciskają się palce lewej dłoni Maryi. Chusteczka jest skromniejsza niż na innych obrazach, nie ma na niej żadnych zdobień. Maforion Maryi, ciemny zielono-niebieski, spływa ciężko otulając całą postać. Ozdobiony jest na czole krzyżem równoramiennym o rozszerzonych ramionach oraz niewielką, ośmiokątną gwiazdą o cienkich promieniach na ramieniu. Obramowany jest podwójnym złotym pasem. Niewielka ilość fałd sprawia wrażenie ciężkiego, sztywnego materiału, okrywającego Maryję. Maforion otula postać, zasłaniając całe czoło. Na piersi odsłania czerwono-purpurową suknię ze złotym paskiem przy szyi. Widoczny jest zdobiony złotymi paskami rękaw sukni oraz dół w postaci trzech rozjaśnionych fałd materiału.

Niegardów

Wieś wymieniana w dokumentach z roku 1243. Kościół w Niegardowie wzmiankowany był w latach 1325–1327. Po poprzednim drewnianym, obecny murowany pw. św. Jakuba Ap. wzniesiony został w 1578 r. przez księdza Jana Rembiszewskiego. Kościół konsekrował bp Wołucki w 1605 r. za zgodą kardynała Maciejowskiego. W 1728 r. kościół miał cztery ołtarze – w głównym był krzyż, zaś w lewym bocznym obraz Matki Bożej. Jednak już w 1791 r. obraz Maryi był w ołtarzu głównym. Nowy ołtarz główny wykonano w 1857 r. a wyzłocono w 1862 r. Tu

znajduje się obecnie obraz Matki Bożej Śnieżnej, barokowy z 1697 r., fundowany przez proboszcza ks. Remigiusza Suszyckiego. Sukienka z XVII w., korony z XVIII w. Na koronie Matki Bożej jest napis „Albertus Stempass comendarius Niegardoviensis”. Stare i nowe wota przy tym obrazie świadczą o dawnym kulcie Matki Bożej Niegardowskiej w tym kościele. W XVII w. notowano już kilkadziesiąt wotów. Obraz otoczony jest wciąż do czasów obecnych. Na zasuwie znajduje się obraz św. Jakuba, malowany przez krakowskiego malarza Eliasza, fundowany przez Helenę Błeszczyńską³⁸. Obraz Matki Bożej Śnieżnej z Niegardowa został przez malarza J. Molgę (1997 Warszawa) przedstawiony na obrazie Sługi Bożej Zofii Czeskiej z Maciejowskich (1584–1650), małżonki Jana Czeskiego w sąsiedniej miejscowości. Niewiasta ta była dobroczyńcą parafii w Niegardowie. Malarz skopiował wizerunek *Salus Populi Romani* bez sukienek. Matka Boża jest w jasnoniebieskim maforionie, w jasnoczerwonej sukni oraz Chrystus w złoto-żółtym chitonie. Układ postaci, rąk, palców powtarza postacie i gesty *Salus Populi Romani*. Maryja trzyma również chusteczkę w ręku, na jej czole jest krzyż zaś na ramieniu gwiazda³⁹.

Więclawice Stare

Parafia erygowana w 1325 r., kościół wzmiankowany również w latach 1325–1327. Obecny kościół pw. św. Jakuba Apostoła z 1748 r. jest drewniany, jednonawowy, orientowany. Restaurowany był w 1868 i 1926 r. W XVII w. przez jednego z dziedziców wieża została nadana jezuitom, którzy władali nią do czasu rozwiązania zakonu w 1773 r. W XVII w. istniało tu bractwo św. Izydora, któremu w 1633 r. papież Urban VIII udzielił odpustu zupełnego. W lewym ołtarzu bocznym, rokokowym z poł. XVIII w. znajduje się obraz Matki Bożej Śnieżnej w metalowych złożonych sukienkach, zdobionych kwiatami. Zachowano układ postaci, twarzy Maryi i dzieciątka oraz ułożenie rąk, dłoni i palców typowe dla *Salus Populi Romani*. W lewej ręce Maryi znajduje się chusteczka, zaznaczona na metalowej sukni. Głowy obu postaci przykryte są ażurowymi, zamkniętymi koronami. Głowę Chrystusa i Maryi otaczają promieniste nimby. Postacie umieszczone są na czerwonej tkaninie, stanowiącej tło obrazu. Na zasuwie jest ruchomy obraz Matki Bożej Kwietnej. Powyżej obrazu Maryi znajduje się obraz

³⁸ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Katalog powiatu miechowskiego*, op. cit., s. 240–241; J. Wiśniewski, *Dekanat miechowski*, Radom 1917, s. 152–157.

³⁹ www.kurier.iap.pl/1skarby/miejsc2/10koscioly/niegardow [pозyskano 22.06.2009 r.]

św. Józefa. Poniżej – uznany za cudowny – obraz św. Stanisława Kostki (z przed 1630 r. z napisem, że w 1678 r. ochronił parafię przed zarazą). Po bokach ołtarza bocznego mieszczą się figury św. Stanisława Kostki i św. Ignacego Loyoli. Dawny kult Matki Bożej Więclawickiej udokumentowany jest starymi wotami. W XVIII w. notowano kilkadziesiąt wotów. W XIX w. obraz został uznany za cudowny. Notowane są uproszone tu łaski⁴⁰.

KRAKÓW

Katedra wawelska – Kaplica Matki Bożej Śnieżnej (Maciejowskich)

Pruszcz w „Klejnotach stołecznego miasta Krakowa” tak opisuje wygląd kaplicy: „tytułu Panny Maryi Śnieżney, kratą mosiężną zawarta. W tey iest grob Samuela Maciejowskiego, Biskupa Krakowskiego, y Bernata Maciejowskiego, Kardynała y Arcybiskupa Gnieźnińskiego, nad którym Kapelusz Kardynalski wisi, przed Ołtarzem srebrna lampa ustawicznie goraiąca iest, tamże Obraz S. Maria Majoris dla potomności łaski Bożej, y pociech, które od tegoż ludzie odnoszą, pięknymi i kosztownymi wotami ozdobiony”⁴¹. Według Barącz obraz Matki Bożej Śnieżnej (Większej) sprowadził Samuel Maciejowski, biskup krakowski, „zmarły w 1550 r. bywając często w Rzymie, upodobał sobie świątynię i obraz: Najśw. Maryi Większej i postanowił podobny sprowadzić do Krakowa, co i uczynił”. Jednak bardziej prawdopodobne, że dokonał tego dopiero Bernard Maciejowski. Barącz za Pruszczem wspomina z nostalgią również o koronach na głowach obu postaci⁴². Natomiast w opisie Friedricha⁴³ na początku XX w. wszystkich wymienianych uprzednio wspaniałości już nie ma, bo skarby katedry zostały rozgrabione przez zaborców lub wspomogły potrzeby narodowe. Wg Estreichera⁴⁴ obraz uznawany jest za cudowny. Obecnie obraz po-

⁴⁰ J. Wiśniewski, op. cit., s. 252–260; W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 170; *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Katalog powiatu miechowskiego*, op. cit., s. 252–253.

⁴¹ P. H. Pruszcz, 1745, *Klejnoty Stołecznego Miasta Krakowa albo Kościoły y co w nich iest widzenia godnego y znacznego, przez Piotra Hiacynta Pruszcza, krótko opisane, powtórnie zaś z pilnością przeżyżrane, y do druku z additamentem nowych Kościołów y Relikwii S. podane z pozwoleniem Zwierzchności Duchowney Roku Pańskiego 1745*.

⁴² S. Barącz, *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891, s. 120.

⁴³ A. Friedrich, op. cit., s. 55–58.

⁴⁴ K. Estreicher, *Kraków. Przewodnik dla zwiedzających. Miasto i jego okolice*, 1931, s. 169.

zbawiony jest ozdób. Budzi podziw swym pięknem. Malarz kopiujący pierwowzór zachował układ postaci. Rozjaśnił ich twarze i ręce. Zastosował bardziej jasne pastelowe barwy szat, zachowując podstawowe barwy – zielonobłękitny maforion i czerwoną suknię Maryi oraz jasno-złoty chiton Chrystusa. Pozostawił również cechy charakterystyczne obrazu – skrzyżowane ręce Maryi, palce w kształcie litery V i chusteczkę w lewej ręce.

Katedra wawelska – kaplica Św. Trójcy (królowej Zofii)

Kaplicę wystawiła dla siebie Zofia, zwana matką królów, czwarta żona króla Jagiełły w 1431 r. W roku 1902–1904 ściany kaplicy pokrył freskami Włodzimierz Tetmajer⁴⁵. Przedstawił cztery postacie Matki Bożej – Częstochowskiej, Ostrobramskiej, Kalwaryjskiej i Berdyczowskiej – Śnieżnej. Na fresku przedstawiono Matkę Bożą z Dzieciątkiem na ręku, w srebrnej sukience okrywającej obie postacie. Głowy przykryte są zamkniętymi koronami w kształcie kopuł cerkiewnych.

Kościół pw. NMP Śnieżnej na Gródku (dominikanek)

Początkowo w tym miejscu był dwór obronny wójta Alberta, przywódcy buntu mieszczan krakowskich przeciwko królowi Władysławowi Łokietkowi. Potem wypełniając śluby złożone w czasie wojny w 1621 r. Lubomirska, kasztelanowa wojnicka, wykupiła dwór z rąk Tarnowskich i przebudowała, a następnie w 1634 r. ofiarowała dominikanom na siedzibę. Kościół poświęcił bp Oborski sufragan krakowski i bp laodycejski w roku 1635. W 1634 r. fundatorka sprowadziła z Rzymu, poświęcony przez papieża Urbana VIII obraz Matki Bożej Śnieżnej, który Papież obdarował licznymi odpustami. Obraz ten zasłynął licznymi cudami. Ocalenie od pożaru w 1641 r. jak i ocalenie od zniszczeń szwedzkich przypisywano Matce Bożej w tym obrazie. Obraz posiada też odpust zupełny na wieczne czasy, w dzień 3 sierpnia podczas 40-godzinnego nabożeństwa, nadany przez Grzegorza XVI dnia 25 kwietnia 1845 r.⁴⁶ Obraz nazywany jest obrazem Matki Bożej Śnieżnej – jednak ikonograficznie nim nie jest. Przedstawia Maryję w postaci stojącej z Dzieciątkiem na lewym ramieniu. Maryja patrzy na klęczące u jej

⁴⁵ *Ibidem*, s. 170–171.

⁴⁶ S. Barącz, op. cit., s. 130–131; A. Friedrich, op. cit., s. 94–96; K. Estreicher, op. cit., s. 235; P. H. Pruszczyk, op. cit., s. 51–53.

stóp postaci, zaś Dzieciątko przed siebie w kierunku widza. Matka Boża ubrana jest w czerwoną suknię oraz okryta ciemnoniebieskim płaszczem z ozdobnym haftem na dole. Płaszcz spoczywa na ramionach Maryi. Jej głowa nie jest okryta. Kasztanowe włosy Maryi spływają aż do łokci. Chrystus w czerwonym chitonie w ręku trzyma glob ziemski, drugą rączką błogosławi. Maryja w prawej ręce, spuszczonej do dołu trzyma berło. Na głowach otwarte korony. U stóp kłęczą dwie postacie, prawdopodobnie patrycjusz Jan i jego małżonka ze „śnieżnej legendy”. Nie występują tu elementy charakterystyczne dla ikony *Salus Populi Romani*. Obraz ilustruje tylko legendę o patrycjuszu Janie. Wg informacji udzielanej przez siostry dominikanki obraz był poprzednio zasłaniany i odkrywany tylko w największe święta. Około 1820 r. w klasztorze pracował krakowski malarz Michał Stachowicz, który dokonał renowacji obrazu, np. domalował berło i rozjaśnił włosy Maryi. Maryja opuszczoną ręką wskazywała poprzednio na poleć śniegu.

Kościół pw. Św. Trójcy (dominikanów)

Dominikanów do Krakowa sprowadził błogosławiony bp Iwo Odrowąż i po wybudowaniu im kościoła i klasztoru osadził ich w nim w 1223 r. Kościół był kilkakrotnie niszczone przez pożary i odbudowywany. W obecnej postaci pochodzi głównie z XIV w. W kaplicy MB Różańcowej czczony jest obraz MB Śnieżnej. Przywieziony został z Rzymu przez bp Bernarda Maciejowskiego w 1588 r. i przekazany przez niego bractwu różańcowemu przy tym kościele. Tradycja przypisywała mu również to, że był w celi św. Stanisława Kostki w Rzymie. Obraz poświęcony był przez papieża Klemensa VIII (1592–1605) i obdarzony wieloma odpustami. Szybko zasłynął cudownymi zdarzeniami i otoczyła go cześć wiernych. W 1600 r. w czasie szalejącej w Krakowie zarazy noszono go w procesji po mieście, ocalenie miasta przypisywano wstawiennictwu Matki Bożej w tym obrazie. Jak pisze Barącz „Podczas wielkiej trwogi z powodu niepomyślnych wieści z obozu pod Chocimem w niedzielę dnia 3. października 1621 r. z wielką okazałością odprawiła się procesja z wizerunkiem cudownym Matki Najświętszej Różańcowej. Wyruszyły wszystkie Bractwa kościelne, Duchowieństwo świeckie i zakonne. Biskup Marcin Szyszkowski celebrował, wielkorządca Krakowski Stanisław Witowski prowadził go. Z obu zaś boków Duchowieństwa postępowało do 300 par mężczyzn i kobiet z gorejącymi świecami. Obraz ten niesiony przez uczniów Akademii, gdy się ukazał przed kościołem, odezwały się dzwony z wieżyc, i huk dział rozległ się z baszt

i bram miasta, a śpiewy błagalne ludu unosiły się ku niebu, zkład pożądana przybyła pomoc, gdy w cztery dni potem stanęły chocimskie traktaty, i wojna szczęśliwie zakończyła się. Podobnie podczas cholery w r. 1831 nie bez skutku odprawiła się taka uroczystość. Obraz ten Czcigodny w niedzielę pierwszą października w nośnym ołtarzu, który na ramionach spoczywa pobożnych, ukazuje się w uroczystej processyi po rynku krakowskim i smutną to niejako dla mieszkańców bywa przeowiednią, kiedy chwila niepogodna stawi przeszkodę do odświeżenia pamiątki, jaką Kościół uświetnia wskutek zwalczenia swojego groźnego nieprzyjaciela Turczyzna⁴⁷. W następnych latach kult obrazu Matki Bożej zwanej odtąd Różańcową znacznie wzrósł. Jednak w 1655 r. Szwedzi wyrzucili dominikanów z klasztoru i zrabowali zgromadzone wota. Po wojnach szwedzkich zakonnicy powrócili, zaś wierni odbudowali sanktuarium. Obraz ocalał w czasie groźnego pożaru w 1850 r. Kardynał Adam Sapieha 2 października 1921 r. dokonał koronacji obrazu⁴⁸. Twarz Maryi stanowi wierną kopię starożytnego rzymskiego pierwowzoru. Szeroko otwarte oczy, dość duży nos lekko zgarbiony, przechodzący łagodnymi łukami w silnie zaznaczone brwi. Wąskie wargi, broda niepodzielna, węższa niż na ikonie *Salus Populi Romani*, czyni twarz Maryi bardziej szczupłą niż na pierwowzorze. Twarz Chrystusa bardziej dziecięca z delikatnym uśmiechem. Zaznaczony pukiel włosów na środku czoła. Ręce Maryi i Dzieciątka ułożone są identycznie jak na rzymskiej ikonie. Brak sandałów na stopach Chrystusa, nogi skrzyżowane. Obie postacie przykryte są sukienką. Maforion Matki Bożej jest złoty, suknia srebrna. Maforion zdobiony jest liliami andegaweńskimi, zaś chiton Chrystusa zdobiony jest wzorem w kształcie rybiej łuski. Na głowach są zamknięte korony o kształcie kopuł, zakończone kołpaczkami z krzyżami. Korony zdobione są szlachetnymi kamieniami. Tło stanowi srebrna blacha, zdobiona renesansową kratą.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła (jezuitów)

Dzięki wsparciu króla Zygmunta III w 1596 r. jezuita przystąpili do budowy kościoła w Krakowie. Kamień węgielny poświęcił Jerzy Radziwiłł bp krakowski w 1597 r. Budowę ukończono w 1616 r. Pra-

⁴⁷ S. Barącz, op. cit., s. 128–130.

⁴⁸ A. Friedrich, op. cit., s. 119–124; P. H. Pruszczyk, op. cit., s. 63–113; *Z dawna Polski...*, op. cit., s. 169–171; K. M. Żukiewicz, *W hołdzie Marji. Koronacja cudownego obrazu Matki Boskiej Różańcowej w kościele krakowskich dominikanów i kazania podczas tej uroczystości wygłoszone*, Kraków 1922.

ce prowadził architekt królewski Jan Trevano. Wzniesiono budowlę wzorowaną na rzymskim kościele jezuitów Del Gesu. Przed kościołem w 1723 r. ustawiono posągi apostołów. W prezbiterium grób Piotra Skargi (zm. 1612). Na zakończeniu prawej nawy znajduje się pomnik rodziny Branickich, zaś pod nim wejście do kaplicy Matki Bożej Śnieżnej. Kaplica nakryta została lekką kopułą. W ołtarzu tej kaplicy był obraz Matki Bożej, obok wiele relikwiarzy⁴⁹. Obecnie po remoncie zmieniono przeznaczenie i wystrój kaplicy, umieszczono Najświętszy Sakrament i usunięto stare obrazy.

Kościół pw. Św. Trójcy (bonifratrów)

Klasztor początkowo należał do trynitarzy zakonu prowadzącego wykup niewolników chrześcijańskich z rąk tureckich. Biskup Jan Małachowski w 1688 roku wydał im zezwolenie na budowę klasztoru w Krakowie. Kamień węgielny położono w 1741 r. Po wymarcu zakonu kościół zamieniono na magazyn wojskowy. W 1812 roku książę warszawski Fryderyk August zezwolił na przejście kościoła przez bonifratrów. Kościół jest jednonawowy ze zwężonym prezbiterium oraz sześcioma kaplicami. Polichromia późnobarokowa z 1757–58 roku, sygnowana przez Józefa Piltza z Holochovia na Morawach, została wykonana przy współpracy braci zakonnych. Kościół został konsekrowany w 1758 roku przez krakowskiego sufragana Franciszka Potkańskiego. W ołtarzu kaplicy Matki Bożej znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z I poł. XVIII wieku. Typ obrazu przedstawia Matkę Bożą Śnieżną. Sukienka z papier-mache. Obraz ofiarowała trynitarzom Helena z Potockich Morsztynowa, wojewodzina inflancka⁵⁰. Twarz Matki Bożej jest pociągła, pociemniała. Na twarzy Chrystusa delikatny uśmiech. Wydaje się, że obydwie twarze podobne są do twarzy na wizerunku Matki Bożej Śnieżnej (Różańcowej) od dominikanów. Jednak twarz Matki Bożej jest bardziej pociągła oraz uśmiech Chrystusa u bonifratrów jest bardziej wyraźny. Postacie przykryte są sukienkami ozdobionymi kwiatami. Na obu głowach umieszczono korony zamknięte, zakończone krzyżami. Tłem postaci jest krata, prawdopodobnie skopiowana ze zdobienia obrazu znajdującego się u dominikanów.

⁴⁹ K. Estreicher, op. cit., s. 123–126; Friedrich, op. cit., s. 112–113.

⁵⁰ I. Rejduch-Samkowa i J. Samka, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom IV, *Miasto Kraków*, część V. *Kazimierz i Stradom*, 1994, s. 66–84; W. Zaleski, *Sanktuaria Polskie*, op. cit., 153.

Kościół pw. Bożego Miłosierdzia

Kościół wzniesiony w XVI w. jako drewniany, następnie został wymurowany ze składek wiernych w latach 1626–1629. Zniszczony przez Szwedów w 1655 r. i w tym samym roku odbudowany. Ołtarz główny jest w stylu barokowym sprzed 1665 r., fundacji Jana Pakuszewskiego. W ołtarzu bocznym prawym znajduje się obraz Matki Bożej Śnieżnej z XVII w. Antependium z dekoracją kwiatową, w medalionie środkowym przedstawienie św. Katarzyny Aleksandryjskiej z 1 ćw. wieku XVIII. Obraz i antependium zostały konserwowane w 1945 r. przez Mieczysława Gąseckiego i w 1980 r. przez Marię Gembala-Dauksztą⁵¹. Obraz Matki Bożej jest bez sukienek. Ustawienie postaci, układ głów, rąk, palców jest typowy dla *Salus Populi Romani*. Spojrzenie Maryi skierowane jest na widza, Dzieciątka na Matkę. Twarz Maryi dziewczęca o delikatnych rysach. Wąska broda bez podziału czyni twarz Maryi trójkątną. Nos prosty, bez zgarbienia. Cienkie łuki brwiowe. Głowa Matki Bożej nakryta jest maforionem o cienkim prostym obramowaniu. Twarz Chrystusa jest twarzą kilkuletniego dziecka.

Churches with icons of Our Lady of Snows on the Małopolska Way of St. James route

Summary

There are at least 12 worshipped paintings of the Virgin Mary which are copies of the Roman icon *Salus Populi Romani* in churches along the route of St. Jacob from Sandomierz to Cracow. The icon presents the Virgin Mary with the Infant on Her left arm. Mary's hands are crossed and there is a handkerchief on the thumb of Her left hand. The Victory in the Battle of Lepanto (1571) led to considerable increase in worshipping this painting. Those copies were spread all over the world. The majority of copies of the icon *Salus Populi Romani* are in Poland and Ethiopia. The worship of Our Lady of the Snow (the name adopted in Poland for imagining *Salus Populi Romani*) increased after the victory of Chocim (1621). The paintings worshipped in the Church of St. Trinity (Dominican) in Cracow and in the Chapel of Maciejowskis at Wawel were created in Rome towards the end of the 16th century. The remaining ones come from the 17th century. The majority of them show

⁵¹ J. Daranowska-Lukaszewska i R. Henoch-Marendziuk, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, tom IV, *Miasto Kraków*, część VII. *Zwierzyniec, Nowy Świat, Półwieś Zwierzynieckie, Kościoły i klasztory*, 1995, s. 50–53.

austere visage typical of an icon. The painting at the Zielenice sanctuary, probably made in Rome as well, is characteristic for its baroque approach for the theme. Other copies of the painting are worshipped in Kurozwęki, Probołowice, Skalbmierz, Niegardów, Więclawice and there are six of them at Cracow churches.

*Jerzy Grzegorz Kazimierzczak, mgr
Instytut Przemysłu Organicznego
Warszawa*